

Oversigt

over

Dansk Geologisk Forenings Møder og Ekspursioner fra Januar til December 1946.

Mødet 7. Januar 1946.

Hr. Hilmar Ødum holdt et Foredrag med Titlen: Ledeblokstudier for 200 Aar siden. Der henvises til: HILMAR ØDUM: Contributions to the Literature on Erratic Boulders. Medd. fra Dansk Geol. Foren. Bd. 10, Side 499. 1945.

Herefter holdt Hr. Dan Laursen Foredraget: Resultaterne af de kvartærgeologiske Undersøgelser paa 5. Thuleekspedition. M. H. t. Foredragets Indhold henvises til Afhandlingen: DAN LAURSEN: Quaternary Shells Collected by the Fifth Thule Expedition 1921—24., der er udkommet i: Report of the Fifth Thule Expedition 1921—24, som Afhandling Nr. 7 i Bind I.

I den paafølgende Diskussion udtalte Hr. Henning Lemche: Hr. LAURSEN's Meddelelse giver mig Anledning til at gøre et Par Bemærkninger vedrørende nogle Undersøgelser, som jeg for faa Aar siden havde Lejlighed til at gøre paa Baggællesnegle fra Østgrønland, og som jeg mener er af Betydning for Forstaaelsen af de Fund, Hr. LAURSEN beretter om.

De hydrografiske Forhold i Østgrønlands store Fjorde er følgende: Øverst forekommer om Foraaret Smeltevand, hvis meget ringe Saltholdighed vil dræbe alle Bundayr, der ellers kunde tænkes at have overstaet Isens ødelæggende Virkning paa Bundaybder mindre end ca. 3 m. Under dette Lag findes et Lag af Fjordvand, der om Sommeren efterhaanden opvarmes til Temperaturer paa indtil 10° C., mest i de øverste Lag, jævnt aftagende nedefter. Ved en Dybde paa henved 25 m skifter Vandlagene Karakter; herunder findes Polarstrøms-Vand med konstant negativé Temperaturer hele Aaret rundt. Kommer man ned paa Dybder over 300 m, finder man en gradvis Overgang til Vandlag, der er en Ubetydelighed varmere, men dog stadig omkring Frysepunktet. Resultatet vil derfor være, at der paa det lavere Vand (indtil ca. 25 m) vil forekomme en Fauna, der er relativt varmeelskende, hvorfor en Del sydligere Former vil kunne trives her, medens Vandlagene paa mere end 25 m Dybde indeholder den stærkest muligt kuldeelskende Fauna.

Sker der i et saadant Omraade en Landhævning, vil en Del af det hittil »højarktiske« Bundareal blive løftet op til en Vanddybde, hvor Varmen er større, og sydligere Former derfor kan eksistere. Følgelig vil Landhæv-

ningen tilsyneladende ledsages af et Omslag fra et »højarktisk« til et varmere Klima, ganske uden at de makroklimatiske Forhold i Omraadet behøver at ændres. Da det ofte ses, at Landhævninger i Litteraturen angives som synkroner med Stigninger i Temperaturen, er det maaske værd at gøre opmærksom paa denne Fejlkilde.

Nu kan det hævdes, at Forholdene ikke alle Steder er saa skematiske som ved Østgrønland, men de er i alt Fald genfundet ved det eneste andet godt undersøgte Omraade, der kan være Tale om at sammenligne med, nemlig Spitzbergen, og de maa i det hele taget betragtes som typiske, idet kun Vandlagenes indbyrdes Grænser ofte ligger i meget forskellig Dybde i forskellige Omraader.

Paa visse Steder, f. Eks. ved Vestkysten af Grønland og af Spitzbergen, kompliceres Forholdene ved, at Ernæringsbetingelserne er meget bedre. Dette vil medføre, at de kuldeelskende Former faar »Brændsel« nok til at taale et højere Stofskifte end sædvanlig, hvilket giver sig Udslag i større Taalsomhed for højere Temperatur: Paa saadanne Steder kan man derfor finde »højarktiske« og noget mere varmeelskende Former Side om Side, medens de ved Østgrønland findes udpræget hver for sig i hver sine Vandlag.

Jeg har selv kun haft Lejlighed til at foretage denne Analyse paa Baggællesnegle, men hvad jeg har hørt om Fordelingen af Arterne indenfor andre Grupper tyder paa, at Forholdene ligger paa tilsvarende Maade hos de fleste af disse, saaledes at der maa regnes med et alment Princip.

For at kunne være sikre paa ikke at forveksle Hævningsfænomener med Klimaændringer maa Geologerne saaledes gaa betydeligt forsigtigere til Værks end hidtil antaget, men jeg tror dog, at ogsaa disse Vanskeligheder vil kunne mestres saaledes, at man ogsaa i Fremtiden kan naa til positive Resultater. Jeg vil blot advare mod at fæste for megen Lid til de Vidnesbyrd om Temperaturændringer, som Fossilerne synes at afgive.

Spørgsmaalet bliver saa, hvilken Betydning disse Forhold faar i det foreliggende Tilfælde. Det er klart, at Fundet af mere varmeelskende Former, end der overhovedet i Dag findes levende i Omraadet, maa tydes som Tegn paa varmere Vands Tilstedeværelse i Fortiden, saaledes som Hr. LAURSEN hævder. Men udover dette tror jeg egentlig ikke, at det sparsomme Materiale siger ret meget.

Herefter meddelte Hr. V. Nordmann: I Anledning af den Tvivl, som Foredragsholderen udtalte om, at det Eksempel af *Balanus Hammeri*, jeg i Sommeren 1911 tog i Nordre Strømfjord virkelig havde været levende¹⁾, maa jeg bemærke, at jeg — der ikke var klar over, hvad det var for en Art, jeg havde taget — har faaet Meddelelse om dette ene levende Eksempel fra Museumsinspektør K. STEPHENSEN, der har haft mit Materiale til Bearbejdelse: (se K. STEPHENSEN: Account of the Crustacea and the Pycnogonida collected by Dr. V. NORDMANN in the

¹⁾ Foredragsholderen fremførte nemlig under Diskussionen, at Professor AD. S. JENSEN havde meddelt ham, at Eksemplaret øjensynlig ikke længere eksisterede. Hr. NORDMANN har dog senere overbevist sig om, at Eksemplaret endnu er i Behold paa Zoologisk Museum i Form af de tørrede Skaller med tydeligt paasiddende Kødrester og Ligamenter.

summer of 1911 from Northern Strømfjord and Giesecke Lake in West-greenland, Medd. om Grønland Bd. 51, Nr. 2, S. 59 og 71, Kbhvn. 1914).

I Tilslutning til Hr. LEMCHES Bemærkning gjorde Hr. Hilmar Ødum opmærksom paa, at ogsaa andre Fejlmuligheder kan gøre sig gældende. Ved Skrabninger i Kattegat ud for Frederikshavn faar man saaledes ofte Skalmateriale op af vidt forskellig Alder (jfr. V. NORDMANN: En Klump sammenkittede Molluskskaller fra Havbunden ved Læsø. Medd. fra Dansk Geol. Foren. Bd. 2. Nr. 9, Side 37. 1903).

Herefter udtalte Hr. Dan Laursen: De af Hr. LEMCHE givne Oplysninger om Forholdene i de store østgrønlandske Fjorddistrikter er meget interessante, og Hr. LEMCHE har tidligere gjort mig opmærksom paa disse Forhold. Det forekommer mig dog at være lidt voveligt uden videre at overføre dem til Vestgrønland og de kanadiske Ishavsøer, hvor man mig bekendt ikke har foretaget Undersøgelser som i de østgrønlandske Fjorde, der jo er noget for sig selv.

At en tænkt Landhævning, som den af Hr. LEMCHE nævnte, skulde forlede Geologer til at slutte, at der er foregaaet en Klimaændring, er maa-ske muligt, men det er dog almindelig Praksis, at de klimatiske Forhold bedømmes ud fra alle de Arter, der er tilstede i Aflejringen. Naturligvis lægges der altid en vis Vægt paa Forekomsten af særlige »Ledefossiler« f. Eks. *Portlandia arctica*, selv om man ved, at der ogsaa for disse Arters vedkommende kan være Tale om abnorme Forekomster. Hvor saadanne Arter forekommer i et Samfund, hvor de normalt ikke hører hjemme, kan Hr. LEMCHE's Opdagelse fra Østgrønland være Forklaringen.

Imidlertid er mange af de polare Kyststrækninger ikke tilstrækkeligt undersøgt fra zoologisk Side, og da Geologerne ikke kan vente med deres Arbejde, indtil Zoologerne er færdige, maa vi arbejde ud fra de hidtil gældende Synspunkter, idet vi naturligvis til Stadighed maa tage Hensyn til Nyopdagelser indenfor Zoologien.

Hr. Johannes Iversen understregede den store Betydning man maatte tillægge de af Hr. LEMCHE refererede Undersøgelser og forespurgte, om den observerede højere Temperatur i Havvandet under Smeltvandslaget kunde tænkes at staa i Aarsagsforbindelse med denne Ferskvandspude.

Hertil svarede Hr. Henning Lemche, at han ikke mente dette var Tilfældet.

Mødet 28. Januar 1946.

Hr. V. Nordmann holdt følgende Foredrag: Hvorfra stammer Benævnelserne Blysand og Blegsand, og hvilken Benævnelse bør foretrækkes?

Den Meddelelse og de Spørgsmaal, jeg vil forelægge Dem i Aften, er i og for sig en Bagatel, nærmest et Nomenklatur- og Prioritetsspørgsmaal, men for dem, der interesserer sig for Geologiens Historie, er det muligvis ikke helt uden Interesse.

Som bekendt findes der i den danske geologiske Litteratur to Betegnelser for det graa eller hvide, udvaskede Sand, som i Hedeprofiler findes mellem Mor-Laget og Alen, nemlig den ældre Betegnelse Blysand og den nyere Betegnelse Blegsand.

Da vi forleden ude paa D. G. U. havde Besøg af en ung norsk Agrogeolog, Hr. Stipendiat J. LÅG, foreviste jeg ham vore Samlinger, og deriblandt ogsaa de af Afdelingsgeolog WERNER CHRISTENSEN fremstillede Lakprofiler gennem Podsoljord. Jeg gjorde ham da opmærksom paa, at vi i den paamaalede Text til Profilerne havde ombyttet Betegnelsen Blysand med Ordet Blegsand, og fortalte ham den blandt ældre Geologer verserende Historie, at Betegnelsen Blysand skulde være opstaaet ved en Misforstaaelse, idet J. G. FORCHHAMMER, der, som født i Husum i Syd-slesvig og uddannet i Kiel, i alt Fald i sin Ungdom talte mere tysk end dansk, skulde have forvexlet det danske Ord »bleg« (udtales blej) med det tyske Blei (Bly) og derfor oversat Betegnelsen Bleisand til dansk: Blysand. Nu havde man villet rette denne Forvexling og derfor indført den formedede rigtige Betegnelse Blegsand.

Nogle Dage efter, at Hr. LÅG var rejst, fik jeg Brev fra ham, hvori han bad mig henvise ham til noget Litteratur, hvor denne Forvexling stod omtalt.

I den Anledning gennemsøgte jeg, hvad FORCHHAMMER havde skrevet om Hedeprofiler og Aldannelse, men til min store Forbavselse kunde jeg intet Sted finde Ordet Blysand. Overalt, hvor han omtaler denne Dannelse — lige fra sit Arbejde fra 1835: »Danmarks geognostiske Forhold«, til sine sidste Arbejder i 1863: »Ahlformationen og Campinesandet« (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger) og »Danmarks geognostiske Forhold« (Foredrag ved Naturforskermødet i Stockholm) benævner han det kun som »det hvide eller graa Sand mellem Maar- og Ahllaget«. I sine to sidste Arbejder kalder han det tillige Gulvsand og i den tyske Oversættelse af »Ahlformationen og Campinesandet« for Stubensand¹⁾. Kun i eet eneste Arbejde nævner han Ordet Blysand, nemlig i sin lille Kritik af cand. jur. BARTH's Arbejde om de danske Heder og deres Dannelse (Nordisk Universitets-Tidsskrift III. Aarg. 1857, Hefte 2, S. 74—83). Heri skriver FORCHHAMMER (S. 78): »Der er kun et eneste Ahllag, og dette er, som beskrevet i mit tidligere anførte Citat, dækket af det hvide Sand og Maarlaget (Forfatterens [d. v. s. BARTH's] Blysand)«.

Nordmanden, Forstmester JACOB BÖCHMANN BARTH (1822—92) er altsaa, saa vidt jeg kan se, den første, der paa Dansk-Norsk bruger Ordet Blysand, og det gør han i den ovenfor nævnte Afhandling i Nordisk Universitets-Tidsskrift II. Aarg. 1857, Hefte 3, Side 4 Linie 5 fra oven, Afsnittet om Ahl. a. Dens Dannelse og Forekomst, hvor han skriver: »Ahlens Leining er forresten følgende: Nærmest under den i sin øverste Deel af Rodfild gjennemvævede og derfor mere sammenhængende, længere nede derimod løsere og usammenhængende Hedehumus ligger et Lag af Sand, der, blottet for enhver mineralisk Bestanddeel, i sig selv er fuldkommen reent og hvidt, men formedelst iblandede Humusdele fremtræder med en blygraa Farve, med Hensyn hvortil det i Tydskland kaldes Blysand, (Bleisand), en Benævnelse, hvorefter vi ogsaa for Kortheds Skyld ville betjene os«.

Den første, der i den egentlige danske Litteratur bruger Betegnelsen Blysand er, saavidt jeg kan se, ENRICO DALGAS, der i sit Arbejde »Geo-

¹⁾ Über die Ahlbildung in Dänemark und den Campine Sand in Belgien. Neues Jahrbuch für Mineralogie . . . 1863, S. 775, 776 og 781.

graphiske Billeder fra Heden« (1867—68) i 1. Del siger: »Under dette Sand, som kaldes Blysand, findes Ahlen. . . .«.

Siden er Ordet »Blysand« brugt af danske Geologer bl. a. af P. E. MÜLLER, K. RØRDAM, N. V. USSING og POUL HARDER i hans sidste Udgave af USSING'S »Danmarks Geologi« 1913. Jeg skylder Hr. WERNER CHRISTENSEN Tak, fordi han har gjort mig opmærksom paa, at Professor A. OPPERMANN endnu i 1916 har brugt Betegnelsen Blysand. I en Afhandling om »Bjærgfyrr i Danmark paa Flyvesand og hævet Havbund« i Tidsskriftet »Det forstlige Forsøgsvesen i Danmark« 5. Bd., Hæfte 1, S. 4 skriver han om Jordbunden i Tværsted Plantage: Muldlaget, der i 1895 havde en Tykkelse af 2—3 cm, er med Aarene omdannet til en løs Mor, som har frembragt 10—15 cm Blysand og 5—20 cm ganske løs Rødjord.

Men saa kommer Omslaget.

Den første der, saavidt jeg kan se, paa Tryk bruger Ordet Blysand, er Lektor, cand. mag. Frk. SOPHIE PETERSEN i hendes »Geologi for Gymnasiet« 1. Udg. 1917. Hvor hun har det fra, erindrers hun ikke nu, men er tilbøjelig til at tro, at hun har det fra Prof. EUG. WARMING.

Aaret efter, 1918, bruger Dr. VICTOR MADSEN det i sin Afhandling »Landets Tilblivelse« i DANIEL BRUUN'S store Værk »Danmark. Land og Folk.« Kbhvn. 1919. Bd. 1. 1. Bog Side 78.

Senere bruges Betegnelsen Blysand i forskellige Udgaver af ANDERSEN og VAHL'S Geografier for Gymnasiet og for Mellemskolen.

I sit Arbejde »Bidrag til de jyske Hedesletter's Naturhistorie« (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Biolog. Medd. 1924. IV, 2, Side 9) skriver P. E. MÜLLER: » . . . . 40—50 cm mægtigt Blysandlag over en meget haard og tæt Al. . . .«.

Siden bruges det af H. ØDUM i »De jyske Hedesletter's Natur«. Tidsskr. »Naturens Verden« 9. Aarg. 1925; 1928 i »Oversigt over Danmarks Geologi«, D. G. U. V. Række Nr. 4. Side 81; af FR. WEISS 1929 i »Fysiske og kemiske Undersøgelser af danske Humusjorder« (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Biolog. Medd. VII, 9) og af ALFRED ROSENKRANTZ i hans Lærebog »Kortfattet Oversigt over Danmarks Geologi« (1933 og 1939) og muligvis af flere andre Forfattere.

Det ser altsaa ud til, at Betegnelsen Blysand er den almindelige, for ikke at sige eneraadende nutildags. Men hvis vi skulde holde os strengt til Nomenklaturreglerne, saa skulde Ordet Blysand have Forret, thi det skyldes jo ikke nogen Forvexling, men er en direkte Oversættelse af det tyske Ord Bleisand.

Da Ordet Blysand imidlertid nu er trængt saa stærkt igennem, vilde det af praktiske Grunde være det rimeligste for Fremtiden at beholde denne Betegnelse, saa meget des mere, som vi derved var i Overensstemmelse med vore Naboer mod Øst og Syd.

I den nyere svenske Litteratur bruges Betegnelsen Blekjord (se f. Ex. BENJAMIN FROSTERUS, 1912: Jordmånernas uppkomst och egenskaper. Geolog. Kommissionen i Finland. Geotekniska Meddelanden Nr. 10. Helsingfors 1912, S. 20 o. a. St., endvidere W. RAMSAY: Geologiens Grunder, MAGNUSSON og GRANLUND: Sveriges Geologi, 1936 o. fl. a.).

Den tyske Jordbundsforsker E. RAMANN bruger endnu i 2. Udg. 1905

af sin »Bodenkunde« Betegnelsen Bleisand (Blysand)¹⁾, men i 3. Udg. 1911 — altsaa før nogen dansk Geolog har benyttet Ordet Blegsand — bruger han Betegnelsen »Bleichsand«, idet han i en Fodnote paa S. 201 bemærker, at det tidligere — paa Grund af sin blygraa Farve — er betegnet som Bleisand.

Senere er Ordet Bleichsand brugt bl. a. af F. K. SCHAFFER i »Lehrbuch der Geologie« Leipzig og Wien 1922 (I. S. 209) og af W. SALOMON i »Grundzüge der Geologie« Stuttgart 1926 (II. S. 482).

I Norge bruges, saavidt jeg ved, fremdeles Ordet Blysand²⁾.

Efter denne Meddelelse holdt Hr. A. Rosenkrantz Foredrag om: En geologisk Undersøgelsesrejse til Nordøstgrønland i Sommeren 1945 belyst ved fotografiske Farveoptagelser.

Herefter holdtes

Ordinær Generalforsamling.

Efter at Dirigenten, Hr. ARNE NOE-NYGAARD, havde konstateret, at Generalforsamlingen var lovlig indvarslet, aflagde Formanden, Hr. A. ROSENKRANTZ, Beretning om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar. Beretningen godkendtes. Dernæst forelagde Kassereren, Hr. RICHARD BØGVAD, det reviderede Regnskab, der ligeledes godkendtes.

Ved det derpaa følgende Valg af Bestyrelse og Revisorer valgtes som Formand Hr. HILMAR ØDUM; til den øvrige Bestyrelse valgtes Hr. CHRISTIAN POULSEN, Hr. SIGURD HANSEN, Hr. THEODOR SORGENFREI og Hr. KNUD ERIKSEN. Til Revisorer valgtes Hr. E. M. NØRREGAARD og Hr. CHR. HALKIER.

Under »Eventuelt« efterlyste Hr. J. TROELS-SMITH mere Smidighed ved Beregning for extra Særtryk, han var bange for, at mange skrev i andre Tidsskrifter for at faa flere og billigere Særtryk. Hr. SORGENFREI svarede hertil, at Bestyrelsen netop havde besluttet at give 75 gratis Særtryk samt at indføre en anden Beregningsmaade ved Opkrævning for extra Særtryk, saaledes at disse bliver billigere. Hr. GELTING opfordrede Videnskabsmænd til at skaffe saa mange Særtryk som muligt; Udgifterne gaar til Arbejds løn her i Landet, og Særtryk skaffer Værdier til Landet i Form af Byttelitteratur.

Da ingen yderligere begærede Ordet, erklærede Dirigenten Generalforsamlingen for hævet.

KNUD ERIKSEN.

Mødet 18. Februar 1946.

Professor, fil. dr. A. Hadding, Lund holdt Foredrag om: Stenmeteoriternas bildning. De ved Foredraget fremlagte Undersøgelser vil blive offentliggjort i anden Sammenhæng.

¹⁾ Anførte Værk S. 163: »Sande, bei denen diese Eigenschaften (nemlig, at de har antaget en lysegraa Farve ved Paavirkning af gennemsvivende Vand fra Dækket af Raahumus) oft bis in erhebliche Tiefen auftreten, bezeichnet man nach der bleigrauen Färbung als Grau- oder Bleisand.

²⁾ Se dog J. LÅG: Litt om eldre betegnelser i norsk litteratur for A₂-laget i podsolprofiler. »Nordisk Jordbrugsforskning« 1945, Hefte 5—6, S. 251, Kbhvn. 1946. — Denne Afhandling er først udkommen nogen Tid efter Mødet i D. G. F.

Møderne 6., 7. og 9. Marts 1946.

Med Støtte af RASK-ØRSTED FONDET afholdtes 3 Møder med Foredrag af Foreningens Æresmedlem Hr. Professor, dr. phil. **Olaf Holtedahll**; Oslo.

Mødet 6. Marts 1946.

Dansk Geologisk Forenings Æresformand, Hr. dr. phil. **Victor Madsen** holdt følgende Aabningstale:

Kære Professor **HOLTEDAHL**.

Paa Dansk Geologisk Forenings 50 Aars Jubilæumsdag den 16. Januar 1943 blev De enstemmigt valgt til Æresmedlem af vor Forening med den Motivering, at deres arktiske geologiske Arbejde er af grundlæggende Betydning, ikke mindst for Forstaaelsen af Grønlands Geologi, idet Deres Arbejde angaaende saavel den canadiske Side som hele den norske Side af Arktikum stadig giver Impulser til Grønlandsgeologerne og derigennem til Dansk Geologi. Og hertil vil jeg føje, at ogsaa blandt Deres andre Arbejder er der adskillige, som har væsentlig Betydning for os, og særlig vil jeg da fremhæve, at Deres Paavisning af det permske Rotliegende i Oslo-Området i høj Grad har støttet vor Anskuelse, at Permformationen maa findes i Dybet under hele Danmark.

Det glæder os meget, at De har modtaget vor Indbydelse til at besøge os og personlig faa overrakt Deres Diplom som vort Æresmedlem, og vi paaskønner meget, at De ovenikøbet vil holde nogle Foredrag for os, som sikkert vil interessere os meget. Og naar jeg nu overrækker Dem Deres Æresdiplom, vil jeg tilføje, at vi hylder Dem ikke alene som den eminente geologiske Forsker, men ogsaa som en værdig Repræsentant for det ædle norske Folk, hvis heltemodige Kamp mod den tyske Undertrykkelse har været os et lysende Forbillede og en stor Støtte for os i vor Modstandskamp.

Efter at have rettet en Tak til Dansk Geologisk Forening holdt Hr. Professor dr. phil. **Olaf Holtedahll** Foredrag om: Nyere studier over Oslo-feltets tektonikk. M. H. t. Foredragets Indhold kan bl. a. henvises til: **OLAF HOLTEDAHL**: Studies on the Igneous Rock Complex of the Oslo Region I. Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I. Mat.-Naturv. Klasse No. 2. Oslo 1943, hvori yderligere Litteraturhenvisninger findes.

Mødet 7. Marts 1946.

Mødet, hvortil der var Adgang for Offentligheden, afholdtes i Nationalmuseets Foredragssal.

Efter at have bedt de tilstedeværende Medlemmer af **DET KONGELIGE DANSKE GEOGRAFISKE SELSKAB**, af **GEOGRAFFORENINGEN** og af **DANSK GEOFYSISK FORENING**, samt de øvrige Tilhørere velkommen takkede Æresformanden dr. phil. **Victor Madsen RASK-ØRSTED FONDET**, fordi det havde gjort det muligt for Foreningen at faa Foredrag af deres Æresmedlem Professor **HOLTEDAHL**. Han præsenterede derefter denne for For-

samlingen som Nutidens betydeligste skandinaviske Geolog, og efter kortelig at have omtalt hans vigtigste geologiske Arbejder, gav han ham Ordet.

Hr. Professor dr. phil. **Olaf Hortedahl** holdt derefter Foredraget: Om havbunnens relief-forhold utenfor den norske kyst. M. H. t. Foredragets Emne henvises til: **OLAF HOLTEDAHL: The Submarine Relief off the Norwegian Coast.** Det Norske Videnskaps Akademi i Oslo. Oslo 1940.

Mødet 9. Marts 1946.

Hr. Professor dr. phil. **Olaf Hortedahl** holdt Foredrag om: Isranddannelser i det sydøstlige Norge. Litteraturhenvisning bl. a. til: **OLAF HOLTEDAHL: Bidrag til Oslo-dalens Kvartær-historie.** Norsk geol. Tidsskr. 22. p. 52. Oslo 1943.

Mødet 11. Marts 1946.

N. E. Odell, Ph. D. F. G. S. Cambridge, holdt Foredrag om: The Petrography of the Frantz Joseph Fjord Region. Der henvises til: The Petrography of the Franz Josef Fjord Region, North-East Greenland, in Relation to its Structure: A Study in Regional Metamorphism. Transactions of the Royal Society of Edinburgh. Vol. LXI. Part. I. (No. 8). Edinburgh 1944.

I den efterfølgende Diskussion deltog foruden Foredragsh. d.Hr. **CHR. POULSEN, ARNE NOE-NYGAARD** og **A. ROSENKRANTZ.**

Mødet 21. Marts 1946.

Hr. Statsgeolog, fil. dr. **Ragnar Sandegren,** Stockholm, holdt Foredraget: Svenska nivåförändringsproblem, som er trykt i dette Bind, Side 117.

Mødet 15. April 1946.

Hr. **J. Troels-Smith** holdt Foredrag om: Arkæologisk-geologiske Undersøgelser i Aamosen 1943—46.

Der vil senere fremkomme en Afhandling om Undersøgelserne.

28. April 1946. Ekspursion til Køge Egnen.

Leder: Hr. **Alfred Rosenkrantz.**

Afrejse Kl. 8 fra København i Turistbiler til Karlslunde, hvor Hr. **A. ROSENKRANTZ,** der ledede Ekspursionen, demonstrerede Tunneldalen. I den store Grusgrav studeredes smukt udviklede fluvioglaciale Lag med forskellige Former for Skraalejringer.

Fra Karlslunde kørtes til Kagstrup Kalkværk, hvor man i Graven, der demonstreredes af Hr. **HENNING WIENBERG RASMUSSEN,** studerede Udviklingen af Danien'et. De dybeste Lag i Graven tilhører Zonen med *Tylocidaris Ødumi*, derover følger Lag med *T. Abildgaard*i og allerøverst

i Gravens Nordvæg saas Lag med Pigge af *T. Brännichi*-Typen. Kalken er udviklet som Bryozokalk, idet der dog navnlig i *T. Abildgaard*-Zonen findes udviklet lerede konglomeratiske Lag med rullede Tylocidarispigge.

Efter et lille Ophold ved Lille Skensved nedlagte Kalkbrud, hvor man i de tilvoksede Kalkgrave kun havde ringe Mulighed for at iagttage Kalken, der tilhører yngre Danien, fortsatte Ekursionen til Ejby, hvor man gjorde Holdt ved »Aasen«.

Efter Frokosten, der indtoges i Sølyst Kro ved Køge, hvor man gjorde et kort Ophold, kørte man over Køge Aas til Skovhusvænget ved Lellinge Aa. I Aabrinkerne gennemgik man de prækvartære Lag, der længst mod Vest bestaar af paleocæn Grønsandskalk, hvori der samledes en Del Fossiler (*Pholadomya* sp o. a.). Ekursiondeltagerne fortsatte til Fods ned ad Lellinge Aa og fik Lejlighed til at iagttage, hvorledes den under Grønsandskalken liggende Bryozokalk mod Øst gaar i Dagen, idet Grænsefladen mellem Paleocæn og Danien i denne Egn har en vestlig Hældning. Mod Øst i Nærheden af Landevejen studeredes en Kildekalk-aflejring.

Undervejs til den planlagte sidste Lokalitet Herfølge, indtraf et Uheld med den ene af Turistbilerne, saaledes at Ekursionen forsinkedes noget. Man naaede dog efterhaanden til Herfølge, hvor der var Lejlighed til at studere det yngste Danien, som her er udviklet i den kendte Gruskalk-facies, der overlejrer Bryozokalk. Man kørte i to Afdelinger tilbage til København, den sidste Vogn naaede frem ved 20-Tiden. Ekursionen talte 55 Deltagere.

THEODOR SORGENFREL.

9.—12. Juli 1946. Ekursion til Midtjylland.

Ledere: Hr. Sigurd Hansen og Hr. Keld Milthers.

Deltagerne mødtes om Aftenen Tirsdag d. 9. Juli paa Hotel »Dania« i Silkeborg.

Onsdag d. 10. Juli. Ekursionen, der foregik med Turistbiler afgik fra Silkeborg Torv Kl. 8.

Over Tem kørte man til Enget ved, hvor man besaa Saltprofilen. I dette smukke Profil, der paa Egnen kaldes »Slusen« saas øverst glacio-fluvialt Sand, derunder graat, tertiært Glimmersand og under dette mørkt, limnisk Glimmerler, der skiftede med tynde Lag af Kwartssand og -grus. Det under Leret af HARTZ observerede ca. 30 cm tykke Lag af Brunkul var tilskredet. Nederst i Profilet saas stedvis smukt skraalejret, hvidt Kwartssand.

I den Syd for Profilet liggende Sø, hvori det fra »Slusen« afrindende Grundvand har sit Udløb, studeredes Deltaet, der aflejres af Vandstrømmene, hvorved Søen er i Færd med at blive udfyldt. (se N. HARTZ: Bidrag til Danmarks tertiære og diluviale Flora. D. G. U. II. Række. Nr. 20, 1909 og K. DREYER JØRGENSEN: Salten-Profilets Tilbagerykning. Naturhist. Tidende. Side 72, 1940.)

Fra Enget ved kørtes ad Landevejen mod Syd til Bryrup Langsø-

Tunneldal, hvor Hr. KELD MILTHERS gav en Oversigt over Dalen, som ender ved Vråds VNV herfor, hvor den gaar over i Hedesletten Vest for sidste Istids Hovedopholdslinie. Ud i Langsøen skyder sig en Række Næs, der er Resterne af »Morænemure«, som opstod imellem Dødisblokke i Tunneldalen i det senglaciale Afsmeltningsstadium.

Bryrup Langsø Tunneldalen maa anses for genetisk at høre sammen med den omtrent parallelt hermed løbende sydligere subglaciale Dal med Halle Sø og Stigsholm Sø.

Disse Smeltevandskanalers Forløb antages at være bestemt af Isens Bevægelsesretning under sidste Istids Hovedstadium, hvis Is i Overensstemmelse hermed tænkes at være kommet fra Øst eller Sydøst.

Fra Bryrup kørte man videre til Nørre Snede, hvor man fra Vandaarnet havde et smukt Overblik over det øst- og midtjydske »Grænseomraade« i denne Egn med Morænelandskabet mod Øst og Hedeslette- og Bakkeø-Terrænet mod Vest. Der findes ingen markeret Grænse — hvor Morænelandskabet holder op, og de ekstramarginale Terrænformer begynder, kan saaledes ikke angives med Sikkerhed — man maa efter KELD MILTHERS betragte Egnen ved Nørre Snede som et »morfologisk« Grænseomraade.

Ekspursionen kørte derefter over Ejstrupholm til Brunkulslejerne ved Søby.

I et Leje N. f. FASTERHOLT Plantage studeredes under Ekspursionsledernes Vejledning de tertiære og kvartære Lag. I det tertiære Kvartsand over Brunkulslaget saas smukt udviklet Krydslejring. Vandstrømmene, der havde aflejret de nederste Lag, havde øjensynlig bevæget sig fra Nord til Syd, mens de øverste Lag maatte være aflejret af Vand med Bevægelsesretningen vinkelret derpaa.

I Gravens Syd væg saas en udfyldt kvartær Erosionsrende, der naaede ca. 10—15 m ned i Tertiærlagene. De nederste Dannelser i denne var øjensynlig stenet-gruset Moræne, over Morænen fulgte op til Terrænoverfladen normalt aflejrede glaciofluviatile Lag, hvis Krydslejring tydede paa Strømretningen ca. SØ—NV. Hr. KELD MILTHERS meddelte endvidere, at man tidligere, Vest for Graven, havde iagttaget glaciofluviatile Lag, hvor Lagene var rejst paa Højkant.

Fra Søby kørtes til Vognlund Gaard, hvor man besaa Hedeslette-toppunktet fra forrige Nedisning.

Frokosten blev indtaget paa D. G. U.'s Brunkulsafdeling i Brande, hvor Regnskabsfører N. C. NIELSEN og Frue havde draget Omsorg for, at Frokostbordene var dækket i Marketenderiet.

Efter Frokosten fortsatte Ekspursionen til Brande Teglværk paa Sandfeldbjærge, hvor man besaa Teglværksgraven. Hr. KELD MILTHERS gav en kort Oversigt over de tertiære Aflejringer paa Egnen, hvor det øvre miocæne Glimmerler ved Brande Teglværk er et ret isoleret Fænomen, idet man ellers her finder limnisk-fluviatile Sand- og Leraflejringer med Brunkul¹⁾.

¹⁾ Man hælder nu til den Anskuelse, at det marine Ler ved Brande Teglværk er en kæmpemæssig løs Flage i Kvartæret.

Med Henblik paa Brunkullenes Alder overlod han Ordet til Hr. THEODOR SORGENFREI, der kort gjorde Rede for hvilke Muligheder der forelaa.

Brunkullene kan tænkes dels at være yngre eller ældre end det øvre-miocæne Glimmerler (Astarteleret). I sidste Tilfælde kan der ogsaa tænkes to Muligheder, idet man i Lighed med Forholdene i Nordtyskland maa regne med, at Brunkullene enten kan høre hjemme i Serien imellem marint Øvre-miocæn og marint Mellem-miocæn eller imellem marint Mellem-miocæn og marint Nedre-miocæn. Endelig maa man ikke se bort fra den Mulighed, at flere saadanne Brunkulszoner kan være repræsenteret. Ved D. G. U.'s Brunkulsundersøgelse er det Hensigten at søge Problemet om Brunkullenes Alder løst ved dybere Boringer.

I Teglværksgraven indsamlede man derefter enkelte, men ret daarligt bevarede Fossiler, bl. a.: *Yoldia glaberrima*, *Portlandia (Jupiteria) pygmaea*, *Nucula sp.*, *Pecten clavatus*, *Astarte Reimersi*, *Isocardia sp.*, *Corbula gibba*, *Cuspidaria sp.*, *Xenophora sp.*, *Natica sp.*, *Cassidaria echinophora*, *Turritella sp.* og *Pleurotoma rotata*.

Der kørtes herefter ad Landevejen over Herning til Ikast, hvor man Øst for Byen standsede ved Storaens Dal. Hr. KELD MILTHERS gjorde Rede for Dalens Forløb fra Israndstillingen ved Sebstrup (Flyve-sandsterrænet Sebstrup Sande) til Holstebro. Hr. SIGURD HANSEN gav en Oversigt over Myremalm- og Okkerudvindingen.

Jernforbindelserne udskilles paa den jævne Dalbund af det fra Bakkelandet udsivende Vand som Okker. Dette graves op og tørres ret primitivt, hvorefter det som Gasrensemasse «eksporteres» til Byerne.

Herfra kørte man videre over Hørbylunde Bakker, hvor man standsede ved KAJ MUNKS Drabssted.

Paa Hjemvejen herfra til Silkeborg gjorde man et kortere Ophold ved Lysbro, idet man i Teglværksgraven længst mod Vest (N for Landevejen) studerede sen-glacialt, ikke varvigt Ler.

Hjemkomst til Silkeborg ved 19-Tiden.

Torsdag d. 11. Juli. Afrejse fra Silkeborg Kl. 8 til den i Aaret 1878 udtørrede Bølling Sø, ved Ingesvang hvor Hr. JOHS. IVERSEN gav en Oversigt over Bølling Sø's geologiske Udvikling.

Bølling Sø ligger lige indenfor Grænsen for sidste Istids maksimale Udbredelse. Bassinet, hvori Søen ligger, omgives af fluvioglacialt Sand og støder op til Karup Hedeslette.

De sen-glaciale Aflejringer i dette Bassin har ganske særlig Betydning ved at man ved en Pollenundersøgelse af dem har kunnet opstille et Pollendiagram, der rækker længere tilbage i Senglacialtiden end noget andet dansk Diagram. Det er her for første Gang lykkedes at paavise en særlig Varmeoscillation indenfor Aflejringer tilhørende ældre Dryastid — den saakaldte Bølling-Oscillation — der altsaa er ældre end Allerød-Oscillationen. Af særlig Værdi for Pollenundersøgelsen er det endvidere, at Yngre Dryas her for det meste er udviklet som Gytje, hvorfor der kun findes faa Pollen paa sekundært Leje. Hr. IVERSEN førte derefter Ekursionsdeltagerne over det Omraade, hvor man i sin Tid havde fundet

den præboreale Klosterlundboplads. Deltagerne samlede Flintflækker, og Ekspeditionen fortsatte derefter over til Kanalen.

I Sydsiden af Kanalbrinken havde Hr. JOHS. IVERSEN assisteret af Frk. INGER BRANDT, Fuldmægtig EJNER FJERDINGSTAD, Hr. ALFRED ANDERSEN og Hr. HARALD KROG gravet et meget smukt Profil i de sen-glaciale Lag.

Disse bestod nederst af sen-glacialt Sand (ældre Dryas) derover fulgte mod Øst i det ca. 35 m lange Profil nedefra opefter: Tørv, sandet Gytje og Sand med Gytjestrøber hørende til Allerød Perioden. Mod Vest i Profilet saas Allerødlagene udviklet som Nedskyssand med skraa Delta-lejring, i hvilket der fandtes Gytjestrøber og en enkelt Tørvestribe. Denne Serie gik mod Øst jævnt over i de førnævnte Tørv- og Gytjelag. Skraa-lejringen i Sandet tyder paa en Vandstrøm fra Vest eller Syd-vest.

Allerødlagene, der altsaa repræsenterer Aflejringer i Nærheden af Bredden af Bølling Sø i Allerødtid, overlejres af Nedskyssand fra yngre Dryastid. Der fandtes i dette tørve- og gytjeagtige Strøber.

Over disse Dannelser fulgte præboreal Gytje overlejret af boreal Tørv med Fyrrestubbe, herover opefter: atlantisk Tørv, et tyndt Lag subboreal Tørv og øverst subatlantisk *Sphagnum-Eriophorum*-Tørv.

De sen-glaciale Lag var rige paa Rester bl. a. af *Betula nana* *Salix herbacea* og andre *Salix*-Arter, og desuden fandtes enkelte Blade af *Dryas octopetala*. Af Betydning for Forstaaelsen af Vegetationens Udvikling er det endvidere, at man i Lagene tilhørende Bølling- og Allerød-Oscillationerne har fundet rigeligt Pollen af storbladet *Betula*. (Se iøvrigt JOHS. IVERSEN: En pollenanalytisk Tidsfæstelse af Ferskvandslagene ved Nørre Lynby. Medd. fra Dansk Geol. Foren. Bd. 10. Side 130. 1942).

Efter Gennemgangen af Profilet besøgte Ekspeditionsdeltagerne Klosterlund Museum, hvor Redskaber og Flintflækker fra Klosterlund- og Gudenaakulturerne findes udstillede. (Se THERKEL MATHIASSEN: Gudenaakulturen. En mesolitisk Indlandsbebyggelse i Jylland. Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. København 1937, og samme Forf.: Klosterlund og Snarup Mose. De ældste Bopladser i Jylland og paa Fyn. »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«. København 1937. Side 5.).

Efter Frokost paa Traktørstedet ved Klosterlund til Grathehede, hvor man studerede Grænseområdet mellem Hedeslettelandskabet og Hovedstadets Randområde. Herefter over Knudstrup til Skræ, hvor man i en Grusgrav S. f. Skræ samlede Ledeblokke (Resultat: ca. 70% norske Blokke og ca. 30% Østersø- og Dalablokke, enkelte Kinnediabaser).

Senere over Frederiks til Skelhøje, hvor man fra Møllen havde en smuk Udsigt mod Øst over det storslaaede Landskab ved Dollerup og mod Vest til Karup Hedeslette med de nu tørre Floddale Fløjgaard Dal og Hjortedal, igennem hvilke Smeltevandet havde sit Afløb paa en Tid, da Isen var rykket noget tilbage fra Hovedopholdslinien.

Man kørte nu til Dollerup, hvor man fra Bakkerne SV. for Inderø Skov betragtede Hald Sø-Tunneldalen med de karakteristiske V-for-

mede Erosionskløfter, der fra det højereliggende Plateau strækker sig ned mod Søen. Der standsedes endvidere ved Lyshøj N for Lysgaard, for at man ogsaa herfra kunde faa et Indtryk af Dalen, som dannedes under Isen i Hovedstadiet.

Over Kellerup tilbage til Silkeborg, Hjemkomst Kl. ca. 19.

Fredag d. 12. Juli. Afrejse fra Silkeborg Kl. 8 til Viborg. Paa DANISH AMERICAN PROSPECTING Co.'s Laboratorium demonstrerede Hr. AKSEL NØRVANG Kærneprøver af Kridt-, Jura-, Gips- og Saltaflejringerne i Boringen Vejrum Nr. 1 (Se AKSEL NØRVANG: Marine Lias in Jutland. Dette Bind, Side 139, hvor hele Boreprofilen er gengivet). Hr. NØRVANG foreviste endvidere Laboratoriet for Ekursionsdeltagerne.

Fra Viborg kørtes til Hesselbjerg Høje ved Finderup, hvor man studerede Israndsomraadet, der strækker sig videre vestpaa mod Dagbjærg Daas, og som repræsenterer et forholdsvis tidligt Stadium i sidste Istids Afsmeltningsperiode.

Man fortsatte over Vedhoved Gaarde mod Syd til det Sted, hvor Hjortedal og Fløjgaardsdal mødes. Disse Floddale er yngre end Karupsletten — og dermed Hovedstadiet. Erosionsbasis laa paa Tiden for deres Dannelse lavere end i Hovedstadiet. Terrasser langs Dalsiden mod Syd er muligvis synkrone med Hjelmhedes Terrasse.

Herefter gik Turen videre til Dagbjærg Daas (»punktformig Aas«) hvorfra man havde den smukkeste Udsigt over Israndsomraadet og Karup Hedeslette.

Efter et Besøg i de middelalderlige Kalkminer, »Koverne«, N for Dagbjærg, kørte man ad Landevejen over Terrasserne i Karup-Aaens Dal til Hagebro Kro, hvor man spiste Frokost.

Efter Frokosten kørte man til Sevel Kalkværk, Ø for Herrup, hvor man bryder Kokkolitkalk fra yngre Danien. Deltagerne samlede her Fossiler, navnlig *Echinocorys* sp. Endvidere saa man paa Jordfaldshulene Ø for Bruddet og det store Jordfaldshul S for Herrup.

Iøvrigt studeredes Sønderhedes Terrasse svarende til det tidligere Stadium under Afsmeltningen i disse Egne. Salshøj besøgte. Man saa her et meget smukt Kegletoppunkt, med foranliggende Erosionsrende samt Tinkerdalen hvis Dannelsestid muligvis falder sammen med Hjortedal-Stadiet.

Fra Landevejen gjorde Hr. SIGURD HANSEN, ved Hjælp af Kort, Rede for Forholdene ved Trabjærg og Borbjærg, hvor parallelforskudte Tunneldal-Strøg strækker sig fra Venø Bugt til Borbjærg.

Ekursionen var paa dette Tidspunkt delt i to Hold af Hensyn til Afgangstiderne for div. Tog. Efter en kort Pause i Holstebro fortsatte det sidste Hold til DANISH AMERICAN PROSPECTING Co.'s Borested for Vejrumboring No. 1 ved Avsumgaard. Hr. SIGURD HANSEN forklarede her den tekniske Indretning ved Boreapparatet, hvorefter man atter vendte tilbage til Holstebro, Ankomst ved 20-Tiden, hvorefter Ekursionen opløstes efter i alle tre Dage at have været begunstiget af godt Vejr. Ialt deltog 45 Medlemmer.

- Foruden de i Beretningen omtalte Arbejder kan henvises til følgende Litteratur:
- SIGURD HANSEN: Beretning om Ekspursionen den 26.—28. Juni 1938 til Herningegnen. Medd. D. G. F. Bd. 9 1938, S. 381.
- K. DREYER JØRGENSEN og THEODOR SORGENFREI: Diskussion om det danske Pliocæn. Medd. D. G. F. Bd. 10 1941, S. 59.
- KELD MILTHERS: Landskabets Udformning mellem Alheden og Limfjorden. D. G. U. II. Række Nr. 56. 1935.
- KELD MILTHERS: Ledeblokke og Landskabsformer i Danmark. D. G. U. II. Række Nr. 69. 1942.
- V. MILTHERS: Kortbladet Brande. D. G. U. I. Række Nr. 18. 1939.
- HILMAR ØDUM: Studier over Daniet i Jylland og paa Fyn. D. G. U. II. Række Nr. 45. 1926.

THEODOR SORGENFREI.

Mødet 14. Oktober 1946.

Til Stede ved Mødet var følgende Gæster: Professor, fil. dr. P. ESKOLA, Finland, dr. LEHRECKE og Värkmästare HELLGREN fra Sverige, Repræsentanter for MINISTERIET FOR OFFENTLIGE ARBEJDER, Medlemmer af DANSK GEOFYSISK FORENING og Repræsentanter for Pressen.

Efter at have budt Gæsterne Velkommen mindedes Formanden, Hr. Hilmar Ødum, afdøde Ingeniør, cand. polyt. IB NYBOE.

Hr. Albert Gregersen holdt derefter Foredraget: Oversigt over Danish American Prospecting Company's Undersøgelsesmetoder i Danmark.

Mødet 25. November 1946.

Hr. Niels Nielsen holdt Foredrag om: Den nye Vulkan Paricutin i Mexico. Efter Foredraget fremvistes en Farvefilm af Vulkanen i Virksomhed.

Mødet 9. December 1946.

Fru Ellen Louise Mertz holdt Foredrag om: Vekselvirkningen mellem Geoteknik og Geologi. Som et Led i Foredraget demonstrerede Civilingeniør A. V. Knudsen, GEOTEKNISK INSTITUT, Redskabet, der anvendes til Optagning af intakte Boreprøver ved Institutets Boringer.

Foredraget vil senere blive offentliggjort.

I en efterfølgende Diskussion om Sedimentnomenklatur og Signaturer deltog Fru ELLEN LOUISE MERTZ, Hr. HILMAR ØDUM, Civilingeniør A. V. KNUDSEN, Hr. SIGURD HANSEN og Hr. ARNE NOE-NYGAARD.

Dansk Geologisk Forenings Medlemmer har af Dansk Geofysisk Forening været indbudt til at overvære følgende Foredrag i 1946:

31. Oktober:

Cand. mag. A. LUNDBAK: Om Vadehavets Hydrografi og Niveauforandringer i Sydvestjylland.

12. December:

Dr. phil. HANS RAMBERG: En teoretisk Betragtning over Fjældkædedannelser. Der henvises til: HANS RAMBERG: The Thermodynamics of the Earth's Crust. II. On the Theory of the Origin of Folded Mountains. Norsk geol. Tidsskr. Bd. 25. Oslo 1945.

Af Universitetets mineralogiske og geologiske Museum har Foreningens Medlemmer været indbudt til at overvære følgende Foredrag i 1946.

8. Marts:

Professor, dr. phil. OLAF HOLTEDAHL: AV det vestsandinaviske fjellkjedestrøks historie.

M. H. t. Indholdet af Foredraget kan bl. a. henvises til: OLAF HOLTEDAHL: On the Caledonides of Norway with some Scattered Local Observations. Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I. Mat.-Naturv. Klasse. No. 4. Oslo 1944.

Af Geografforeningen har Foreningens Medlemmer været indbudt til at overvære følgende Foredrag i 1946:

13. Marts:

N. E. ODELL, Ph. D. F. G. S., Cambridge: India.

Af Dansk Botanisk Forening har Foreningens Medlemmer været indbudt til at overvære følgende Foredrag i 1946:

10. Maj:

Professor, dr. ROLF NORDHAGEN, Oslo: Om Norges fjellflora og dens relasjon til sidste istid.

Den palæontologiske Klubs Møder

i Aaret 1946.

25. Februar (Festmøde i Anledning af Klubbens 25 Aars Bestaaen):

J. P. J. RAVN: Om et Par Belemniter fra Bornholms Kridt (vil blive publiceret i J. P. J. RAVN: Om Nyker-Området's Kridtfalejringer. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Biologiske Skrifter, Bd. 4, Nr. 6).

F. J. MATHIESEN: Et *Cedroxylon* fra Nûgssuaq (Demonstration af Tyndsnit og Tegninger).

EIGIL NIELSEN: Om Brystfinner hos *Eusthenopteron* (Referat af W. K. GREGORY: On the transformation of the pectoral and pelvic paddles of *Eusthenopteron* type into pentadactylate limbs. *Annals of the New York Academy of Sciences*, Bd. 42, Art. 3, Side 313—327. — New York 1941).

CHR. POULSEN: Om Skalskulpturen hos *Protokionoceras*. Demonstration af et Eksemplar, visende tre Skulpturlag, det ene paa det ydre Skallags ydre Overflade, det andet paa det indre Skallags ydre Overflade og det tredje paa Stenkærnsens Overflade. Forekomsten af de tre forskellige Skulpturtyper hos een og samme Art viser Nødvendigheden af en omhyggelig Undersøgelse af Bevaringstilstanden, inden Skulpturen benyttes som Hjælpe-middel ved Slægts- og Artsbestemmelse.

A. ROSENKRANTZ: Krogbærende Cephalopoder fra Østgrønlands Perm.

Foredragsholderen forelagde en Del i Aarene 1929 og 1930 gjorde Fund af Cephalopodrester fra Posidonomyaskiferen i Østgrønland. Denne Aflejnings geologiske Alder anses nu almindeligvis for at være Perm, og Lagene er i hvert Fald ikke yngre. Fundene omfatter:

a. Armkroge, bestaaende af en kitinagtig Substans. Krogene falder i to Hovedgrupper, der adskiller sig fra hinanden ved en betydelig Størrelsesforskel, inden for hver Hovedgruppe kan udskilles to Typer Kroge: Een Type, der noget minder om Krogene hos den triassiske Slægt *Phragmoteuthis*, men har mindre stærkt ombojet Spids (fig. 1, 2 og 4), og en anden mere langstrakt Type (fig. 3 og 4). Ud af det foreliggende Materiale kan formentlig sluttes, at den paagældende Cephalopod har haft Arme forsynet med to Rækker Kroge, repræsenterende hver sin af de to Krogformer ganske som hos Slægten *Acantoteuthis* fra Solnhofen. Den meget betydelige Størrelsesforskel mellem de to Hovedkategorier af Kroge (fig. 1—4 kontra fig. 5), kan tyde paa, at to af Cephalopodens 10 Arme har været betydelig større end de øvrige og meget kraftigere bevæbnet.

b. Proostracum findes bevaret i adskillige Stykker, ofte i Forbindelse med Phragmoconen, er umaadeligt tyndskallet, ofte perlemorsglinsende og altid mer eller mindre knust og fragmentarisk. Der findes vage Antydninger (Eks. fig. 6) af, at Pr. har været treffligt i Lighed med Pr. hos *Phragmoteuthis* fra Trias.

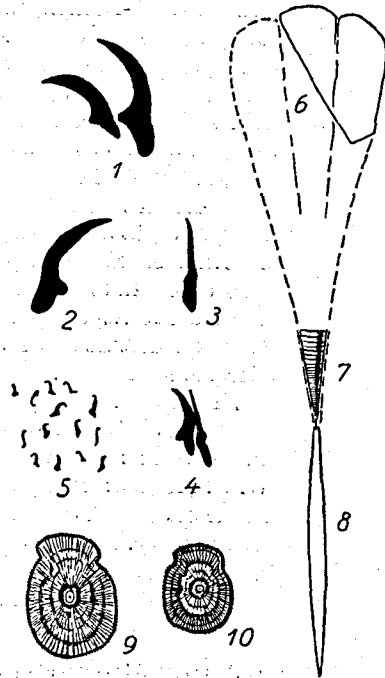
c. Phragmoconer findes i stort Antal ofte i Form af Sammenhobninger med vedhængende Dele af Proostracum paa Lagfladerne. I saadanne Tilfælde er Materialet knust og stærkt fladtrykt, og den nøjere, indre Opbygning kan ikke udredes. Et enkelt velbevaret Eks., der viser Formen og de mange Kamre er gengivet i fig. 7.

d. Rostrum. Tilknyttet de allerede nævnte Rester findes et Antal mere eller mindre fragmentariske Rostre, der som vist paa fig. 8 kan være afsmalnende i begge Ender. De er forsynet med

Permoteuthis groenlandica
n. g. & n. sp.

Fig. 1—4. Store Kroge, nat. St.
Fig. 5 Smaakroge, 2,15 × nat. St.
Fig. 6. Brudstykke af Proostracum,
 $\frac{1}{2}$ × nat. St. Fig. 7. Phragmocon,
kun lidt deformeret, $\frac{1}{2}$ × nat. St.
Fig. 8. Rostrum, næsten helt, $\frac{1}{2}$
× nat. St. Fig. 9 og 10. Tværsnit
af Rostre i henh. 4,5 og 4 × nat.
St. — Materialet til Fig. 1, 6 og 7
stammer fra Claveringøens Sydkyst
til Fig. 2, 3, 4, 5, 8, 9 og 10 fra
Nordkysten af Hold with Hope.
Kroge og Rostre er endvidere ind-
samlet nær Kap Franklin paa Hud-
son Land.

to kraftige Længdefurer og har Overfladen dækket af fine, tæt-
stillede Længderibber. I Tværsnit (fig. 9 og 10) ses den for Belem-
nitrostre sædvanlige, radialstraaede Struktur, der krydses af
Tilvækstmærkerne. Med Hensyn til Furer og Skulptur minder de
grønlandske Rostre om Rostrene hos den triassiske Slægt *Dictyo-*
conites, men Tværnittets Form er afvigende.

Alle de nævnte Cephalopodrester er saa intimt sammenknyt-
tede i Lagene, at der næppe kan være Tvivl om, at de tilhører
een og samme Art inden for *Belemnoidea* og repræsenterer en af
denne Gruppes aller ældste Medlemmer.

Det er ret enestaaende at finde fossile Dekapoder af denne
Gruppe saa vel oplyst som i det foreliggende Tilfælde. Det er
imidlertid ikke muligt med Sikkerhed at indrangere det grøn-
landske Materiale under nogen af de fra Triastiden kendte Slæg-
ter, og Foredragsholderen foreslog derfor, baseret paa de nævnte
Enkeltheder, Oprettelsen af en ny Slægt *Permoteuthis* med Arts-
betegnelsen *groenlandica*. En udførligere Redegørelse vil frem-
komme senere.

2. December:

A. ROSENKRANTZ: Slægten *Stegoconchas* Optræden i Tertiæret.

Slægten *Stegoconcha* JOHNS. BÖHM. 1907, tilhørende *Pinnidae*,
har hidtil været anset for udelukkende at tilhøre Mesozoikum

(Kimmeridge-Danien) med *S. faxensis* RAVN fra Koralkalken som yngste Led. Under Sommerens Arbejde paa Nûgssuaq Halvøen i Vestgrønland fandtes imidlertid i utvivlsomt gammel-tertiære Lag et Eksempel af Slægten, der staar Fakse-Arten meget nær. Det er senere lykkedes Foredragsholderen at konstatere, at Slægten ogsaa er repræsenteret i det danske Paleocæn, idet der i MINERALOGISK MUSEUM foreligger Eksemplarer af en ogsaa med Fakse-Arten nær beslægtet Art, baade fra Grønsandskalken ved Lellinge og i Blokke fra Klintebjerg. Medens disse Fund skriver sig fra Nedre Paleocæn, er *Stegoconcha*-Lagene paa Nûgssuaq med deres Indhold af store Eks. af *Venericardia* (*Venericor*), *Cuccullæa aff. gigantea* samt store *Turritella*-Former af *mortoni* Gruppen utvivlsomt noget yngre og hører til i Øvre Paleocæn eller Nedre Eocæn.

EIGIL NIELSEN: Krybdyrrester fra Østgrønlands Trias (Demonstration af Fodspor og en Lemmeknogle).

CHR. POULSEN: Fund af *Tritylodon* i Englands Lias (Referat af W. G. KÛRNE: The Dentary of *Tritylodon* and the Systematic Position of the *Tritylodontidae*. *Annals and Magazine of Natural History*, Ser. 11, Bd. 10, Side 589—601. — London 1943).

Den mineralogisk-petrografiske Klubs Møder

i Aaret 1946.

3. April:

H. I. DREVER, Ph. D. fra St. Andrews Universitetet, Scotland: Review of some Petrological Problems in the Brito-Arctic Tertiary Igneous Province.

22. November:

O. B. BØGGILD: Grønlandske Feldspater.

HANS PAULY: Nogle hidtil ukendte grønlandske Malmmineraller. M. H. t. Foredragets Indhold henvises til: HANS PAULY: Mikroskopisk undersøgelse af nogle malmmineraller fra Grønland. Dette Bind Side 30.

13. December:

RICHARD BØGVAD: Om Muligheden for Tilstedeværelsen af Bentonit paa Bornholm.

Foredraget er trykt i dette Bind, Side 47.

RICHARD BØGVAD: Demonstration af nogle Mineraller fra Bornholm.

Der forevistes Kalkspat fra tynde Aarer i Rønnegranit (Se O. B. BØGGILD, Danm. Geol. Unders., II Rk., Nr. 71, p. 22, 1943). — Hammergranit (A. NOE-NYGAARD) med formodet Leucoxen i Biotitomraaderne — og Spaltefyldninger med Jernspat fra Nexø-sandstenen i Frederiks Stenbrud (Se BØGGILD l. c. p. 30). En

Prøve herfra med Jernspat og Brunjernsten (A. NOE-NYGAARD) indeholder 42,4% Fe (Anal. A. H. NIELSEN); en anden Prøve (R. BØGVAD) bestod af tydelige Jernspatrhomboeder med Overtræk af Brunjernsten. — Endvidere fremvistes en Prøve af de sortebrune Omraader med hvide til graalige Kalkspataarer fra Ortoceratitkalken ved Risebæk. Kalkspaten luminiscerer i rødlige Farver ved Belysning med ultraviolet Lys. Det sortebrune Materiale indeholder 1,53% MnO (Anal. A. H. NIELSEN). Farven forsvinder ved Glødning, og det er altsaa væsentligst organisk Materiale; der har fremkaldt den. Der findes Svovlkiskkonkretioner indtil et Par mm store og talrige idiomorfe Svovlkiskkrystaller helt ned til en Størrelse paa et Par μ .

ARNE NOE-NYGAARD: Nogle petrogenetiske Problemer fra det nordatlantiske Basaltomraade. Der henvises til: ARNE NOE-NYGAARD: Some petrogenetic aspects of the northern basalt plateaux. Dette Bind Side 55.